

interpretácie. Organizácia pamäti, poodhalená už geštalistami, dnes sa nechápe ako mediácia izolovaných pamäťových prvkov, ale ako dynamický systém percepčných, pamäťových i myšlienkových procesov s psychobiologicky funkčnou a efektívnou reguláciou.

V poslednej kapitole analyzuje Kováč experiment a test z hľadiska metodologickej integrácie. Odmieta členenie metód na introspektívne, extrospektívne, experimentálne a testové. Vychádzajúc zo systémovej analýzy, člení ich na metódy získavania poznatkov, údajov o subjektívnom prežívaní (metódy výpovedí), metódy registrácie a metódy analýzy výsledkov činnosti. Experiment i test pokladá za všeobecné metódy vedy, ktoré možno aplikovať v ktorejkoľvek skupine jeho členenia psychologických metód. Kým experiment objavuje,

test zatrieďuje. Prvý je základnou všeobecnou metódou bádateľa, druhý je hlavným nástrojom praktika.

Kováčova kniha nie je veľká, ale je hutná a stimulujúca. Každý psychológ pociťuje občas potrebu zastaviť sa nad neprehľadným množstvom psychologických faktov a zamyslieť sa nad jasnými, účinnými kritériami ich členenia, hodnotenia, využitia. Interdisciplinárnosť značí aj to, že hľadáme a rešpektujeme základné styčné body vied. Ozrejmuje si predmet i metódy, hľadáme zdravú filozofickú integritu. V tomto smere je Kováčova kniha cenným prínosom. Cenným je aj jeho diskusný i polemický štýl. Práca je náčrtom syntéz nielen individuálneho bádateľa, ale výsledkov empirických prístupov celého kolektívu pracovníkov, ktorý autor vedie.

Ivan Šipoš

K PROBLÉMU SOCIOLOGICKÝCH ZÁKONOV

A. K. Uledov, Sociologičeskije zakony. MysI, Moskva 1975, 296 s.

Monografia sovietskeho filozofa A. K. Uledova *Sociologické zákony* podáva všestrannú analýzu jedného konkrétneho druhu zákonov spoločenského vývoja. Nastoluje široký okruh problémov, ktorých riešenie nemá iba čisto akademický význam, ale má slúžiť aj bezprostredným požiadavkám praxe socialistickej výstavby. O teoretickej závažnosti publikácie hovorí zase skutočnosť, že termín „sociologické zákony“ sa rozšíril v marxistickej literatúre pomerne nedávno a doteraz vládne názorová nejednotnosť, pokiaľ ide o jeho vymedzenie a výklad. Jednou z teoretických ťažkostí pri skúmaní sociologických zákonov, na ktoré poukazuje aj táto práca, bolo to, že sa pri charakteristike týchto zákonov najčastejšie vychádzalo z pojmu „sociológia“, resp. z istého chápania vzťahu sociológie a historického materializmu. Podľa autora takýto prístup k analýze sociologických zákonov sotva možno pokladať za vedecký. Domnieva sa, že správ-

ny má byť opačný postup — „od vyjasnenia podstaty samých objektívnych súvislostí k vytvoreniu vedy o týchto súvislostiach“ (s. 22).

A. K. Uledov svojou knihou prezentuje súčasný stav rozpracovania nastolenej problematiky, pričom pri formulovaní záverov sa opiera o kritickú analýzu prác sovietskych, bulharských, juhoslovanských a východonemeckých marxistov zhruba za posledných dvadsať rokov. Prehľadňuje a zovšeobecňuje dosiahnuté výsledky a uisluje sa, po prvé, zdôvodniť podstatu sociologických zákonov, ich špecifikum, klasifikáciu a ich miesto v systéme spoločenských zákonov, a po druhé, vyjasniť konkrétne mechanizmy ich pôsobenia, vyjasniť podmienky a okolnosti, za ktorých sa realizujú.

V prvých dvoch kapitolách autor venuje pozornosť dejinám skúmaného problému, priebehu diskusie o sociologických zákonoch, ako aj teoretickým ťažkostiam vy-

skytujúcim sa pri ich skúmaní. Pri roz-
bore metodologických princípov skúmania
spoločenských zákonov vyzdvihuje najmä
metodologický význam princípu sociálneho
determinizmu. Pre prehĺbenie pojmového
aparátu historického materializmu je po-
dnetná autorova analýza štruktúry spoloč-
nosti ako sociálneho celku, ktorý kompo-
nentmi sú relatívne samostatné sféry spo-
ločenského života, a to materiálna výroba,
duchovná produkcia, reprodukcia ľudí, po-
litický život a spoločenské riadenie.

Špecifikum tejto štruktúry umožňuje po-
tom pochopiť podstatu sociologických zá-
konov, ktoré vyjadrujú jednak súvislosti
medzi základnými sférami spoločenského
života, jednak medzi spoločnosťou vcelku
a jej komponentmi. „Špecifickými črtami,
umožňujúcimi ich odlíšenie od iných ty-
pov spoločenských zákonov, sú *systémo-
vosť, integratívnosť a vysoký stupeň vše-
obecnosti*“ (s. 111). Sociologické zákony
tvoria teda osobitnú skupinu sociálnych
zákonov, svojou povahou sú to krajne vše-
obecné spoločenské zákony. Na rozdiel od
historických (nadsystémových) zákonov a
zákonov, ktorých pôsobenie sa obmedzuje
na jednotlivé sféry spoločenského života
(podsystemové zákony), sociologické zá-
kony, ktoré vyjadrujú špecifikum sociálne-
ho celku, sú *systémovými* zákonmi. Systé-
movosť je podľa Uledova najpodstatnejším
charakteristickým znakom týchto zákonov,
a práve táto systémovosť má byť aj vý-
chodiskom pre ich klasifikáciu.

Pristupujúc k tejto otázke, autor zdôraz-
ňuje, že uplatnenie všeobecných zásad kla-
sifikácie spoločenských zákonov (osobit-
nosti samých javov, ktoré spolu zákonite
súvisia, doba pôsobenia zákonov atď.) pri
klasifikácii sociologických zákonov pred-
pokladá predovšetkým prísne rešpektovanie
ich špecifika. Preto — podľa Uledova —
základné kritérium takejto klasifikácie
treba hľadať v tom, nakoľko úplne tieto
zákony vyjadrujú integrujúce vlastnosti
spoločnosti ako systému, podstatné súvis-
losti medzi sférami, druhmi činnosti a
vzťahmi medzi ľuďmi. Z tohto hľadiska
rozlišuje všeobecné sociologické zákony,

ktoré vyjadrujú súvislosti medzi všetkými
základnými komponentmi spoločnosti a pô-
sobia na celú spoločnosť, a zvláštne so-
ciologické zákony, ktoré vyjadrujú súvis-
losti medzi spoločnosťou vcelku a jej jed-
notlivými sférami. Teda na rozdiel od au-
torov, ktorí za základ na rozlíšenie vše-
obecných a zvláštnych sociologických zá-
konov berú ich pôsobenie vo všetkých ale-
bo iba v jednej spoločenskej formácii, Ule-
dov vychádza z obsahu týchto zákonov.
Vzťah medzi nimi nie je ani natoľko
vzťahom medzi všeobecným a jednotlivým,
obsahom a formou, ako vzťahom medzi
systémom a jeho komponentmi.

Vzhľadom na dobu pôsobenia sociolo-
gických zákonov (časové kritérium) roz-
lišuje autor zákony historického procesu,
ktoré sa prejavujú v priebehu všetkých
alebo viacerých spoločenských formácií, a
zákony konkrétnehistorického sociálneho
systému daného sociálneho celku (spo-
ločenskej formácie, sociálneho organizmu).
Klasifikácia sociologických zákonov podľa
povahy nimi vyjadrovanej súvislosti vy-
voláva isté ťažkosti, a preto vyžaduje
ďalšie zdôvodnenie. A. K. Uledov sa do-
mnieva, že sociologické zákony nepochy-
bne vyjadrujú aspekt štruktúry, fungovania
a vývinu spoločnosti, a to v nerovnakej
miere. Poukazuje však na relatívnosť prís-
neho rozlišovania týchto zákonov, lebo ten
istý zákon môže vystupovať v jednej sú-
vislosti ako zákon fungovania spoločnosti
a v inej súvislosti ako vývinový zákon.

Autor upozorňuje taktiež na diskutabil-
ný charakter rozdeľovania sociálnych zá-
konov, vrátane sociologických, na dyna-
mické a štatistické zákony, na absolútne
zákony a zákony-tendencie, keď sa za kri-
térium berie forma ich prejavu. Zdôraz-
ňuje, že ku každému sociálnemu zákonu
treba pristupovať ako k dialektickej jed-
note rôznych momentov. „Hociktorý so-
ciálny zákon môže byť súčasne aj dyna-
mickým (kvalitatívnou určenosťou), aj
štatistickým (kvantitatívnou určenosťou),
aj absolútnym (podľa obsahu), aj prevlá-
dajúcou tendenciou (podľa formy preja-
vu)“ (s. 166). V závislosti od úrovne po-

znania sociálnej skutočnosti a od skúmaného úseku dejín sa v priebehu vedeckého bádania akcentuje buď dynamická, alebo štatistická povaha toho-ktorého sociálneho zákona.

Osobitnú kapitolu autor venuje analýze vzťahu sociologických a nesociologických zákonov, konkrétne ekonomických, historických a zákonov dialektiky. Ako celok je táto kapitola do značnej miery opakovaním známych názorov a neprináša zásadne nové riešenie nastolených problémov. Upozorníť však treba na autorovo stanovisko k diskusii o historických zákonoch. Súhlasí s tými bádatelmi, ktorí chápu historické zákony ako osobitný druh zákonov, ktorých špecifikum sa odhaľuje iba v ich korelácii so sociologickými zákonmi. Na rozdiel od sociologických zákonov (systémových) sú to nadsystémové zákony. Nadsystémový charakter historických zákonov A. K. Uledov zdôvodňuje tým, že „obsahujú v sebe celé bohatstvo historicky vymedzených foriem vývoja spoločnosti, kým sociologické zákony zahrnujú mnohovýznamný historický pohyb iba približne, bohatstvo historicky vymedzených foriem je v nich obsiahnuté v prekonanej podobe“ (s. 212). Toto stanovisko má zatiaľ svojich odporcov, a preto by bola na mieste rozsiahlejšia a najmä presvedčivejšia argumentácia, než akú uvádza autor publikácie.

Je celkom logické, že pri vysvetľovaní špecifika sociologických zákonov sa autor vyslovuje aj k niektorým problémom vyplývajúcim z potrieb rozvoja historického materializmu a súčasných spoločenských vied vôbec. Predovšetkým ide o známy problém rozhraničenia sociológie a historického materializmu. A. K. Uledov podrobne rozoberá jednotlivé stanoviská k tejto otázke, ako sa sformovali v marxistickej literatúre, a zaujíma k nim kritický postoj. Zastáva názor, že „historický materializmus je aj filozofiou, aj všeobecnosociologickou teóriou“ (s. 230). Takéto chápanie podľa autora umožňuje vidieť vzťah historického materializmu a sociológie v dvoch aspektoch: 1. historický

materializmus ako *filozofická veda* vystupuje vo vzťahu k sociológii ako metodologický základ skúmania spoločenských javov; 2. historický materializmus ako *všeobecnosociologická teória* spoločenského procesu vystupuje vo vzťahu k iným komponentom sociologických poznatkov ako všeobecný teoretický základ.

A. K. Uledov sa ďalej domnieva, že sociológiu „zrejme dnes netreba chápať už ako sformovanú osobitnú vedu, ale ako systém sociologických poznatkov, nachádzajúci sa v procese formovania, ktorých ústredným článkom je historický materializmus“ (s. 239). Týmto sa autor vlastne vracia k začiatkom diskusií o sociológii zo začiatku šesťdesiatych rokov. V súvislosti s touto diskusiou a jej výsledkami je v neprospech veci, že autor zrejme nepozná práce československých marxistov, aspoň ich vo svojej knihe nespomína. A zdá sa, že práve v nich je teória marxistickej sociológie dosť všestranne a prijateľne rozpracovaná. Napríklad A. Širácky jednoznačne hovorí, že „marxistická sociológia na rozdiel od historického materializmu (filozofie) má svoj *zvláštny predmet*“ (*Sociológia. Teória, metódy, problémy*. VSAV, Bratislava 1966, s. 38). Zdôrazňuje ďalej, že „potrebujeme preto okrem filozofie, ale v súvislosti s ňou a v rámci systému marxizmu-leninizmu, *osobitnú, relatívne samostatnú vedu o spoločnosti, sociológiu ako vedu teoreticko-empirickú*“ (tamže, s. 27).

Keď autor recenzovanej knihy hovorí o vzťahu sociológie a špeciálnych spoločenských vied, zdôrazňuje, že najmä v právnej vede, vo vedeckom komunizme a v sociálnej psychológii je veľa problémov, ktorých riešenie si žiada využívať sociologický prístup. Sociálnu psychológiu nepokladá za odvetvie sociológie, ale za samostatnú vedu, ktorá skúma sociálnopsychické javy a ich zákonitosti vznikajúce v skupinách a kolektívoch. Zdôrazňuje, že je dôležité skúmať tieto javy nielen na úrovni malých, t. j. kontaktných skupín, ale aj na úrovni veľkých sociálnych skupín, tried.

Podnetná je autorova analýza vzťahu spoločenskej psychológie ako fenoménu duchovného života spoločnosti a ideológie. Najmä jeho myšlienka o uvedomelom (nie živelnom) formovaní spoločenskej psychológie, o jej neredukovateľnosti na všedné vedomie si zaslúži pozornosť. V spoločenskej psychológii sa podľa autora po prvé, prejavuje masové vedomie, po druhé, svojou podstatou je duchovným stavom sociálnych skupín (veľkých aj malých), po tretie, tento duchovný stav má zjavne vyjadrené praktické zameranie.

Svoju analýzu rozmanitých vzťahov sociologických zákonov a sociálneho poznania autor ukončuje poukázaním na integratívnu tendenciu v rozvoji súčasných spoločenských vied.

Záverčná kapitola knihy *Sociologické zákony a sociálne riadenie* ešte silnejšie zvyrazňuje sociálne dôsledky fungovania týchto zákonov, v ktorých sa prejavujú potreby a záujmy spoločnosti ako celku. Autor venuje osobitnú pozornosť sociologickému prognózovaniu, ktorého špecifikum spočíva v tom, že je globálne. „Znalosť sociologických zákonov umožňuje pred-

viadať základnú perspektívu zmeny a vývinu spoločnosti, jej budúci stav“ (s. 278). Preto sociálne plánovanie na úrovni spoločnosti ako celku má vychádzať zo znalosti požiadaviek sociologických zákonov.

Cieľ, ktorý si autor vytýčil — načrtnúť problematiku sociologických zákonov, zdôvodniť jej mimoriadnu závažnosť a podnieť záujem o jej ďalšie rozpracovanie — táto monografia v plnej miere splnila. Nazdávame sa však, že knihe by prospelo väčšie skĺbenie jej obsahu, aby sa čitateľ mohol sústrediť na meritum problému a nemusel trieštiť svoju pozornosť sledovaním výkladu otázok, ktoré sú vzhľadom na ústrednú tému irelevantné. Rozsiahlý materiál, ktorý autor spracoval, pôsobí niekedy rušivo, lebo v záplave rôznych názorov a koncepcií sa občas stráca vlastný autorov názor. No vcelku aj táto kniha potvrdzuje skutočnosť, že A. K. Uledov každým svojím dielom sa usiluje o to, aby sa zmocnil menej preskúmaných oblastí, a tým prispel k napredovaniu marxistickoleninskej filozofickej teórie.

Raisa Kopsová

ŠTÚDIA O NÁRODNEJ KULTÚRE

A. G. AGAJEV, *Socialističeskaja nacionalnaja kultura*. Politizdat, Moskva 1974, 136 s.

„Nech by bol akokoľvek veľký či malý, nech by stál na akomkoľvek stupni historického rebríčka a mal akékoľvek miesto v svetovej histórii, každý z tých viac než dva a pol tisíce národov má svoju históriu, svoju etnickú tvár, kultúru a tradície, jazyk, sebavedomie“ (s. 6). Tieto slová píše v úvode k svojej knihe, venovanej problematike socialistických národných a národnostných kultúr, sovietsky autor A. G. Agajev. Vychádza z názoru, že hoci sociálnoetnická mnohotvárnosť ľudstva spôsobila v dejinách nemalé „zlo“, ľudstvo môže dosiahnuť svoju historickú jednotu iba cez rozdelenie na množstvo konkrétnych národov.

Autor postupne vysvetľuje podstatu ná-

rodnej kultúry, jej štruktúru a sociálnu funkciu, obsah a formu, zákonitosti jej vzniku, rozvoja a postupného prerastania do internacionálnej kultúry. S tým súvisí aj jeho definícia kultúry vôbec a národnej kultúry zvlášť. Konštatuje, že skúmanie kultúry ako súhrnu materiálnych výdobytkov či hodnôt je iba jedným z jej dimenzií. „Podstata kultúry môže byť v plnom rozsahu pochopená iba vtedy, ak bude skúmaná predovšetkým v pohybe, kde sa realizuje jednota jej štruktúry a funkcia, v zmene, rozvoji a ako špecifická stránka celého historického procesu, historickej činnosti človeka“ (s. 22). Na základe všeobecného vymedzenia potom A. G. Agajev definuje kultúru ako